

ג. קדוש מרזר

שמו של גרהם גרין הוא אחד השמות הידועים והבולטים בספרות האנגלית המודרנית. התפוצה הרבה של ספריו והתערכה שזכה לה נובעת, דומני, מתכונה אופיינית ומסויימת של כתיבתו: גרהם גרין כותב, אם אפשר לומר כך, "כתיבת שטח" ו"כתיבת עומק" כאחת. כלומר: ברוב ספריו אנו מוצאים את יסוד עלילת המתח, ויחד עם זאת מתלווה לסיפור המעשה המרתק משמעות עמוקה יותר. רבים מספריו של גרהם גרין הומחזו או הוסרטו, בשל יסוד המתח המובהק שבהם. בסרט, שנועד לקהל רחב ככל האפשר, מושם הדגש על המתח שבעלילה. השקפת העולם, מוסר ההשכל, כל אלה מתיחד להם מקום משני, ויש שנשמטים הם כליל מן היצירה הקולנועית. אולם להערכה, שאינה קשורה תמיד בתפוצה, זכה הסיפור בשל אותו מטען מחשבתי שנשמט מן הפופולריזציה של המסך.

כיום מרבים לדבר על "צעירים זועמים". דבורים העלולים להוליך שולל את הקורא, מאחר ומסתבר מהם כאילו יש חידוש כל ושהוא בעובדה, כי צעירים מתמרדים כנגד המוסכמות. ויש שסופרים מזדקנים עדיין לא השלימו עם העולם. גרהם גרין אינו צעיר, אולם למן ספרו הראשון הוא "זועם". זהו זעם הנבדל מזה של "הצעירים הזועמים" של היום. גרהם גרין מטיף לרעיון מסויים, והוא בטוח באמיתות הנצחית של אמונתו — האמונה הרומית-קטולית. הדת הקטולית, הרבה יותר מן הפרוטסטנטית, קשורה במצוות דתיות נוקשות ומחייבות. לכן קובעת דפוסי היים ברורים ומסויימים. דפוסי חיים אלה בולטים ביצירותיהם של סופרים קטוליים נאמנים. ברוב המקרים, הרי קטוליותם של סופרים בולטת יותר מפרוטסטנטיותם של עמיתיהם. הדת הקטולית היא דת ראויה, ואינה יכולה להתקיים כ"אמונה שבלב" בלבד.

התעכבנו על הכללות אלה, באשר האמונה הקטולית היא הציר המרכזי עליו סובבת יצירת גרהם גרין. אין להבין את כתיבתו מבלי להתחשב במומנט זה. יש דרגות שונות בעצמת הנושא הדתי בספריו. ספרו "העוון והתפארת"⁹, בנוי כולו על נושא זה.

גרהם גרין הוא קטולי מאמין. אולם הוא גם בן התקופה, וסובל מן התסביכים המיוחדים לאדם המודרני ולאמן המודרני. העולם בעיניו מכוער, עלוב ומלא זהמה. לעיתים קרובות נתקפים גבוריו געגועים לעולם יפה יותר ותמים יותר, עולם הזכור להם מימי הילדות; אך כאשר בקשתם נתנת להם הם מגלים את הרקב והמיאוס בתלומם היפה. אחד התאורים המעיקים שבספריו נמצא ב"שלטון הפחד — שעשועון" גיבור הספר נקלע ליריד קטן בפרבר שקט, ומנסה לשחזר זכרונות עליונים מימי הילדות, זכרונות הקשורים בבילויים תמימים וקלים בימי יריד בשמש זהרת. על מצפונו של הגיבור מעיק מעשה שעשה, שהוא מנסה להשתחרר ממנו ומתוצאותיו, ועל כן נחדף הוא בלהיטות לעבר, למה שהיה לפני

החטא. אולם דוקא באותו יריד תמים לכאורה הוא מסתבך ברישת שטומנים לו פושעים שהמקום וההזדמנות אינם אלא מסוה לתככיהם. היריד הכפרי הקולגי והילדותי על שעשועיו הנאיביים שוב אינו קיים. למעשה לא היה קיים אף פעם, אלא שעיני הילד אינם חודרות לפנימיותם הכעורה של הדברים. וכמובן שהאסוציאציה שהסופר מתכוון לעורר אינה קשורה למקרה מסויים זה, ואינה תלויה אף בחבורת הפושעים. מי מאתנו, שבקר בבגרותו במעין "לונה פרק" קסום של ימי הילדות, אינו חש צביטת לב של פקחון? מי מאתנו, הרואה את הוריו, שנדמו לו מבצרי עוז ועוצמה בילדותו, נסוגים צעד אחר צעד במאבקם חסר התקנה כנגד הזמן, המזדקנים לעיניו, אינו חש מחנק בגרונו? ואסוציאציה נוצרית: בגן העדן כבר היו תוה, התפוח והנחש. החטא הקדמון נברא בטרם היות האדם; הילד נושא את החטא בקרבו — אלא שעדיין איננו מבחין בו בשכלו. ההתבגרות אינו אלא תודעת העוון.

העולם, אותו מתאר גרהם גרין, הוא עלוב. כאלה הם גם גבוריו. בכל רקע ובכל מקום יודע הסופר לחשוף את הכיעור, הוזהמה, הריקבון. אנגליה, דרום-אפריקה, אמריקה התיכונה — הרגשת המתנק והסלידה מתלווים לכל אתר ואתר. וכך פותח הספר "העוון והתפארת":

מר טנץ' יצא החוצה לחפש את מיכל האתר שלו, התוצה אל שמש מכסיקו היוקדת והאבק המלביין. בשרים אחדים השפילו עיניהם מן הגג באדישות בלה: עדיין אין הוא גבלה. הרגשה קלה של מרי זעה בלבו של מר טנץ', והוא עקר רגב מן הדרך בצפרניים מתבקעות וזרקו ברפיון לעברם. גשר אחד פרח כנפים והתעופף מעל לעיר: מעל לכיכר הזעירה, מעל לאנדרטה של נשיא-לשעבר, גנרל-לשעבר, בן אדם לשעבר; מעל לשני דוכנים לממכר מי-סודה, לעבר הנהר והים. אין הוא עתיד למצוא שם דבר: באותו צד הכרישים הם המטפלים בנבלות.

בלונדון אין גרהם גרין רואה אלא את הפיח השחור והמזוהם, את הערפל הסמיך והמחניק, את טפטוף הגשם הדולף בזרמים עכורים, את החשכה. בארץ צרובת שמש הוא חש באבק הלוהט הצורב את העינים ואת דרכי הגשימה, ורואה את צפורי הטרף העטות על הנבלות המסריחות. המילים "בלה" "רקוב" "עלוב" תורות ונשנות.

בעולם מעין זה, ממילא מובן, לא מתהלכים גבורים צעירים, יפים ומקסימים. גבוריו של הסופר הם לרוב בגיל העמידה, והצעירים שנתעו ביניהם נושאים בנטל סבל ואחריות המוקינם בטרם עת. הם עלובים ומסכנים, כמו העולם הסובב אותם. עם זאת, נדרש מהם הרבה. עליהם לעמוד בנסיון קשה, ונדרשים מהם קרבנות — לעיתים אף קרבן חייהם. עליבות החיים הנדרשים כקרבן, ועליבות העולם הדורש קרבן זה — לא באו אל על מצת להעלות, באופן פרדוכסלי, את

השקפים שונים על הדת

ערך הקרבן. ואלו הן המחשבות המתרוצצות במוחו של הכומר, הדמות המרכזית ב"העזו והתפארת":

"למען עולם זה מת המשיח; ככל שרבה הרעה הנראית והנודעת סביב כן גדלה התפארת האופפת את המות; קל מדי למות למען הטוב והיפה, למען נוח ובנים או למען איזו תרבות — יש צורך באלוהים כדי למות למען רעה העין והמושחת."

"העזו והתפארת" הוא מספריו האופייניים ביותר של גריין. אחת הסיבות לכך היא ש"השאלה הקטולית" תופשת מקום מרכזי, ואינה נדחקת לקרן זווית על ידי נושאים אחרים. העלילה מתרחשת במכסיקו המתפקנית, וענינה כומר הבורח מפני השלטון הסוציאליסטי, שהוציא את הכנסייה מתוך לחוק. (לגבי גרהם גריין קיימת רק כנסייה אחת ואמונה אחת. הוא אינו מעלה על הדעת אפשרות של דת אמת, שאינה הדת הקטולית). הכמרים האחרים שהיו, ברחו מן הארץ, הוצאו להורג, או נשא, לפי דרישת השלטונות. הכומר שמדובר בו נשאר בורד ואחרון, נרדף עד צואר על ידי אנשי החוק היודעים על קיומו. בנקודה בה פותח הספר, כבר חלפו עשר שנים למן המהפכה; לגבי הכומר היו אלה עשר שנות סבל, פחד וייסורים. בחיצוניותו אין כל ייחוד; הופעתו אינה מעוררת רושם:

"הוא עמד מתוח בצל, איש קטן לבוש חליפת-עור כהה בלה ובידו תיק קטן. היה לו ספר תחת בית-שחיו, רומן: קטעים של תמונת-אהבים מצוירת בצבעים גסים ביצבוץ החוצה. עיניו בלטו מחורקו הוא עורר רושם של עליצות לא-יציבה, כאילו חגג קודם יום-הולדת... לבדו."

בהמשך אנו שומעים כי זקנו לא היה מגולח זה כמה ימים, כי שיניו רקובות היו וכולו מראה סימני הזנתה ובליה. כושר העליצות הבלתי מובנת מתברר אף הוא: הוא היה שתוי במקצת. לפנים היה נראה אחרת. בתחנת המשטרה תלויה תמונתו לזיהוי, צד בצד עם תמונת רוצח מבוקש. התמונה ישנה, משנות השפע השלום. שם הוא נראה שמנמן, מטופח, חייכן ושבע רצון. אולם לא בימים הטובים ההם ולא בזמנים הרעים של עתה הופעתו היא הופעה של גבורה ואצילות.

לא חיצוניותו בלבד נשתנתה בשנות הרדיפה והדריכוני. הוא הפך לשתיין, תולשה ידועה לאנשים המכבדים אותו בכינוי "כומר הוויסקי". לאט ובהדרגה הפסיק לשמור על המצוות. נוסף על כך חטא את החטא הגורא ביותר לאיש כמורה קטולי: הוא שכב עם אשה, בחפשו מחסה מן הפחד, הבדידות והיאוש. נולדה לו בת, שלא ראה אותה אלא פעמיים במשך השנים שחלפו. הסברה, ואולי אף הצדקה למעשיו, אנו יכולים למצוא בתנאים הגוראים ובמתח המתמיד בהם חי. עם זאת, הרי נראה שאבד את הזכות להיות כהן דת. ולא היא. אנו לומדים, תוך

כדי קריאה, שאדם שנעשה כומר בהסכמת שמים שוב אינו יכול לחזור בו מרצונו הוא, ואין כל סמכות אנושית היכולה לגנול הימנו את כהונתו. רק במסגרת הכנסייה עצמה מותר להכריע בשאלות מאין אלה; הכנסייה היא סמכות אלוהית ולא סמכות אנושית. האפיפיור בשעת התמנותו פוסק להיות אדם והופך לאחד הקדושים; בידי של היושב על כסא סנט פטרוס הקדוש מפתחות השמים. הכומר, הנמצא מחוץ להירארכיה הכנסייתית, בשל השמדת הכנסייה באותה ארץ, אין לו אדם שיתיר לו את נדרו. לפי מצוות הדת הקטולית, כומר חוטא יכול לקיים את מסגרת הכנסייה, ואילו אדם צדיק שאינו כומר אינו מוסמך לכך. אדם גוסס, הרוצה לומר ויודי ולקבל כפרה, רשאי לעשות זאת רק בפני כומר שהוסמך לכך. רק הכומר יכול לחלק את לחם ויין הקודש, רק הכומר יכול לומר את המיסה. אף כומר שתיין וחוטא עדיין נשאר המתווך הישיר בין המאמינים ואלוהיהם.

כאן טמון ההסבר מדוע לא ברח הכומר מן הארץ כאשר היתה לו אפשרות לכך. תמיד נמצאים מאמינים הזקוקים לו. עליו לשמוע ויודיים של התולכים למות; עליו להטביל (כל זאת בסתר, כמובן), תינוקות שזה עתה נולדו. ואין לו רשות להתחמק מתפקידיו אלה. קיום הכנסייה עליו; אין אדם במדינה היכול למלא את תפקידיו. פעם אחר פעם מחמיץ הוא אפשרות של הצלה. לבסוף אין עוד מי שיעכב בעדו. הממשלה החליטה להגביר את הרדיפה. אנשים החשודים במגע עם הכומר נאסרים. מכפרים בהם בקר נלקחים בני תערובת. שוב אין האנשים זקוקים לשירותיו. הפחד והאימה עשו את שלהם. הוא חופשי לברוח. לאחר תלאות וסכנות הוא עובר את הגבול, המטרה הנכספת. וכאן חל מפנה מפתיע: עתה, מעבר לגבול, כשגשקפים לו חיי שלוה — חש הכומר שממון ואכזבה, במקום הקלה. לאחר כמה ימים בלבד חוזר הוא אל מיטת גוסס בעבר השני של הגבול. ברור לו כי המסטיוז חדל האישים והשקרן שבא לקרוא לו מתכוון להסגירו למשטרה. הוא יודע כי טמנו פח לרגליו. הוא יודע כי הגוסס אינו אלא שודד ורוצח שאינו עומד לחזור בתשובה אף על ערש מותו. הוא אינו גבור העשוי ללא חת: הוא מפחד מן הצפוי לו בארצו — תוצאה לתורג בריה. הוא אינו אדם בעל חוט שדרה מוסרי, העומד על עקרונותיו ומעורר כבוד. הוא אינו אלא יצור מסכן, עלוב ונפחד, שהכהונה נכפתה עליו בידי שמים ושחייב, על כן, למרות רצונו החופשי, למלא אתר הצוו. כפטרוס הקדוש החוזר לרומא, חוזר הוא לארץ הגזרה.

הכומר נאסר על ידי אותו קצין שרדף אחריו שנים. הדרך לעיר הבירה, בה יתקיים "משפטו" של הכומר, שתוצאותיו ידועות מראש, ארוכה. האסור והסוהר משוחחים ביניהם. הקצין נסחף לשיחה שאינה לפי רוחו כמי שכפאו שד; אך הוא מרגיש צורך נפשי לומר לכומר סוף סוף את דעתו; לגבור עליו בדברים ולא במעשי אלימות בלבד. דעות הכומר הן בתלקן דעות דמות פרי

השקפים שונים על הדת

מתשבתו של גרהם גרין, ובחלקן הטבעו בחותם הכנסיה הרשמי. באהבתם לעניים וישנאתם לעשירים, אומר הכומר, אין אנשי השלטון אלא הופכים את היוצרות, הופכים את העני של היום לעשיר של מחר. שלא כמו הכנסיה, שתסדה לעניים עומד תמיד.

מאז ומעולם אמרנו כי העניים מבורכים הם והעשירים קשה תהיה עליית-הנשמה עליהם. מדוע נקשה גם על העני? הו, אני יודע שאומרים לנו לתת נדבות לעניים, להקפיד שלא יהיו רעבים — הרעב עלול להביא את האדם לידי מעשה רע ממש ככסף; אבל מדוע נתן לעני כוח? מוטב להגית לו שימות בזהמתו ויתעורר בשמים — כל עוד אין אנו דוחקים את פניו לתוך הרפש.

מובן, שנימוקים כגון אלה אינם מסתמכים על התגיון, על עובדות. הם מסתמכים על אמונה מסויימת מאוד. הביטול קיצוני כל כך של העולם הזה מפני העולם הבא מסוכן, מפני שהוא גורר אחריו, בסופו של דבר, ביטול ערכים אנושיים בפני ערכים שמימיים כביכול. בדרך כלל, פוגה גרהם גרין אל הרגש יותר מאשר אל התגיון. בספר שלפנינו נעה הכף לטובת הכומר, משום שהוא הנרדף — והרי ההיסטוריה הארוכה של הכנסיה הקטולית כרודפת דווקא כאילו אינה קיימת עוד. הכומר, בעיניו של גרין, הוא קדוש — דווקא משום שאינו גבור, אלא מסכן ומפוחד; קדוש מודרני.

הכומר מוצא להורג. לאחר מותו מופיע בלילה בבית אחד המאמינים אדם זר. הוא כומר חדש אשר בא לארץ כדי לקיים את הכנסיה.

נובמבר, 1961